

po staletí. To ovšem stěží může být pravda. Není to úplně autorova chyba – konstrukce onoho statického modelu je nutným důsledkem nedostatku konkrétních dat kombinovaného se snahou podat alespoň nějaký obraz asijských sociálních systémů. Jestliže v historickém vyprávění překleneme časovou mezeru mezi dynastiemi, je to sice nepřijemné, ale časem se chybějící vládcové či dynastie „třeba“ doplní. Z textu je jasné, že tady máme mezeru ve vědomostech – „temné staletí“ či „temná staletí“. Čtenář je na podobné „dějepisné mosty“ zvyklý již ze základní školy – takto přece pracují i učebnice dějepisu na základních a středních školách – a očekává dodatečně zaplnění mezer. V případě obrazů společenských systémů, jak se obávám, ale tomu tak není. Čtenář bezděky získává dojem o existenci statických společností, což neodpovídá skutečnosti. Autor tak sám boří svoje předsevzetí – utvrzuje nás v naší evropocentrické nadřazenosti: oni byli po tisíciletí stejní, zatímco u nás se toho tolik stalo. V případě naší knihy měl asi autor více zdůraznit právě fakt rekonstrukce či „obrazů“.

Je také možné namítnout, zda je dnešní vývoj Třetího světa skutečně „návratem k tradicím“. Tak je totiž deňinován či chápán v Evropě a v Severní Americe. V asijských zemích se však spíše hovoří o vytvoření takového stavu kultury a společnosti, který bude oprostěný od vlivů evropského myšlení či evropské ideologie (zjednodušeně). Nikoliv však bez evropské technologie. Zdá se mi a vyplývá to také z Krejčího textu, že vlastní vývoj lokální tradice či lokální ideologie (islámské, hinduistické, jiné) nebyl nikdy přerušen, ale jen potlačován a mocensky umlčován. To jen my Evropané jsme se domnívali, že jsme lokální ideologie a lokální tradice vymýtili svou euro-americkou a demokratickou a kapitalistickou civilizací. Ukazuje se však, že jsme viděli jen to, co jsme vidět chtěli – i díky nedostatku relevantních dat o jednotlivých společnostech a kulturách – a že pod mimikry akulturace lokální myšlenkové systémy přežily a že v okamžiku euro-amerického mocenského ústupu své mimikry odhodily. „Tradice“ jsou obyvateli Jihu (zemí Třetího světa) opět veřejně udržovány a rozvíjeny, aniž by byli jejich nositelé ve svých vlastních zemích považováni za barbary, divochy atp. Nyní se ukazuje, že europeizace ne-

proběhla v takové míře, jak se nám Evropanům a Američanům zdálo. Je ovšem jisté, že všechny asijské civilizace se musely v průběhu posledního století vyrovnávat s výzvou naší euro-americké civilizace a že toto vyrovnávání jim přineslo mnoho změn. Platí to např. o celé islámské civilizaci.

V úvodu k českému vydání uvádí Krejčí hlediska (znaky), s jejichž pomocí identifikoval (kategorizoval) jednotlivé civilizace a jejich vývojové fáze. Jsou to:

- 1) světový názor,
- 2) pojetí smyslu života a smrti,
- 3) mravní kodex artikulovaný v nějakém svatém písmu, v klasicích státní filozofie anebo ve stěžejním zákonodárství,
- 4) univerzální instituce, zpravidla přesahující rámec jednoho etnika,
- 5) univerzální protagonistní vrstva či profese.

Ve své práci se snaží postupovat podle těchto hledisek, je ovšem svazován či omežován dostupností (nedostatkem) dat a také svým historickým vyprávěním. Čtenář tak občas bloudí ve výčtech historických událostí, které mu ztěžují vzájemné srovnávání probíraných kultur. Autor sám žádné srovnání neposkytuje a kniha končí nástupem doby Meidži v Japonsku, nepočítám-li autorův doslov, který je vlastně o něčem jiném – tj. o evropsko-americké civilizaci.

Krejčího kniha je tak přes všechny klady krásným příkladem pastí, které číhají na každého badatele, který chce kombinovat historické líčení událostí s analýzou kulturních a společenských systémů. V letošním roce vyšla kniha britského antropologa Jacka Goodyho věnovaná podobnému tématu (*Jack Goody: The East in the West*, Cambridge Univ. Press 1996), a tak časem budeme moci srovnávat, jak tento problém vyřešil.

Josef Kandert

Komentář k recenzi knihy o civilizacích Asie a Blízkého východu

Děkuji Josefu Kandertovi za jeho obsažnou a podnětnou recenzi, jakož i za to, že mou knihu o civilizacích Asie a Blízkého východu doporučuje jako povinnou četbu studentům. Recenzent mě právem kárá, že v knize chybí

závěrečné srovnání. Aby takové srovnání mělo plný smysl, potřeboval jsem je rozvinout více do hloubky i do šíře, tj. zahrnout do něj i Evropu. Dohodl jsem se se svým anglickým nakladatelem, že tak učiním v další knize. Vyšla v roce 1993 a její česká verze, pod názvem *Lidský úděl a jeho proměnlivá tvář*, s podtitulem *Duchovní základy civilizační plurality*, má vyjít v nakladatelství Karolinum koncem roku 1996.

K jednotlivostem si dovoluji poznamenat toto: Kandert správně doplňuje můj výklad o zmařeném pokusu Číny o zámořskou expanzi na počátku 15. stol. n. l. Poukazuje na důležitost dopravních a zásobovacích podmínek v Číně samé. Pokud jde o dějnotvornou roli přízemnějších zájmů, myslím, že jsem na jejich relativní důležitost upozornil v úvodních kapitolách k jednotlivým civilizacím. Větší či menší pragmatické zaměření mocenské elity souvisí s celkovou myšlenkovou orientací té které civilizace. Ekonomický zájem, který zdůrazňuje Kandert, zmiňuji stručně v poznámce 55 na s. 256. Šířeji o řešení ekonomických, „přízemnějších“ problémů pojednávám průběžně. Pokud jde o Čínu, zejména na s. 217 až 225.

Lituji, že mé vyprávění vzbudilo v recenzentovi dojem statických společností, čímž přýbořím své vlastní předsevzetí a utvrzuji čtenáře v eurocentrické nadřazenosti. Měl jsem přý více zdůraznit fakt rekonstrukce či „obrazů“. Nevím, co myslí slovy „či obrazů“, ale pokud jde o rekonstrukci, byl bych mu vděčný, kdyby mi ta chybějící fakta sdělil. Já prostě jiná v rámci svého tématu nenašel. Myslím také, že

při pozorném čtení by jich v knize nebylo tak málo. Možná, že recenzent má na mysli víc stránku materiální než duchovní. Ale i tak, jak už naznačuje sám obsah mé knihy, civilizační rekonstrukce je všude osou mého vyprávění a jejímu dopadu na ekonomiku a sociální strukturu věnuji nemálo místa. Kdybych psal o Evropě téže epochy, nedopadlo by to pro její dynamiku lépe. V době našeho vrcholného středověku byla čínská a islámská civilizace v komplexním pohledu vyspělejší. Náš předstih začíná až 16. stoletím a jsou náznaky, že skončí ve století 21. Takový už je běh dějin, že to, čemu říkáme vývoj, neprobíhá ve světě rovnoměrně. Vývoj je také nerovnoměrný vzhledem k jednotlivým úsekům společenského života, změny v ekonomice, politice a kultuře mají často rozdílný rytmus. Duchovní profil jednotlivých civilizací a jeho vývoj jsem se snažil vyložit s maximální dávkou empatie (pozitivního porozumění). Jestliže tento výklad v čtenáři vzbuzuje představu evropské nadřazenosti, je to důsledkem jeho vlastní hodnotové hierarchie, ne mojí.

Nakonec slovo k tomu, že cituji sovětské autory, přestože marxistický výklad dějin odmítám. To není proto, že jsem jiné prameny neměl, ale proto, že citovaní autoři měli k tématu co podstatného říci, a to právě pokud jde o ty „přízemnější“ zájmy. Ideologický odpůrce nemusí mít přece ve všem nepravdu, byť by nějaké té nádhry neušel. Nevidím svět černobíle. A každou věcnou kritiku vítám jako podnět k objasnění problematiky.

Jaroslav Krejčí